

VNK:n SEMINAARI 4.10.2006

Suomen Lissabon ohjelman päivitys ja globalisaatiota koskeva selvitys

Toimitusjohtaja Leif Fagernäs:

GLOBALISAATION HAASTEET JA UUDISTUMISKYKY

Kommenttipuheenvuoro

Lissabonin strategian kansallisen toimenpideohjelman päivitys lähtee siitä, että Suomen talouspolitiikan keskeinen haaste lähivuosina on turvata hyvinvoinnin kasvu ja julkisen talouden kestävyys toimintaympäristön nopean muutoksen oloissa.

Haasteita tuovat erityisesti väestön ikääntyminen, globalisaation ja nopean teknisen kehityksen aiheuttamat sopeutumisvaatimukset ja samalla syntyvien uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen. Tuotanto- ja yritysraakenteen on jatkuvasti uudistuttava, jotta talous säilyy kilpailukykyisenä. Talous- ja yhteiskuntapolitiikan tehtävänä on varmistaa, että kilpailukyvyyn edellyttämä uudistuminen ja rakenne- muutos tapahtuvat kitkattomasti ja lisäävät hyvinvointia.

Hyvinvointi rakentuu menestyvien yritysten varaan. Yritysten kilpailukyky mitataan joka päivä markkinoilla. On nähtävä, että hyvinvoinnin ja suomalaisen työn kilpailukyvyyn vahvistuminen perustuu koko yhteiskunnassa kykyyn uudistua, muutosvalmiuteen ja joustavuuteen. Yrityksille uudistuminen, uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen on elinehto. Yritysten menestyminen Suomessa edellyttää niiden toimintaympäristön vahvistumista, muutosvalmiutta työmarkkinoilla, koulutuksessa ja tutkimuksessa, verotuksessa ja sosiaaliturvassa.

Onko valtakunnassa kaikki hyvin? Tämä kysymys voi hämmästyttää, kun talouden kasvu lähentelee viittä prosenttia, olkoonkin että lähtötaso viime vuonna oli matala. Suomi luetaan globalisaation voittajiin, koska yritykset ovat kyenneet menestyksellisesti hyödyntämään syntyneitä uusia markkinoita. Rakennemuutoksen ja tuotannon ulkoistamisen rinnalla myös työllisyys kokonaisuutena kasvaa. Yritysten ja kuluttajien luottamus lähiajan talouskehitykseen on vahva. Tilanne ei tältä osin muutu kuluvan hallituskauden aikana.

Kasvun esteet kuitenkin kärjistyvät lähivuosina. Toimenpideohjelma noteeraakin oikein kasvu- ja työllisyyspolitiikan keskeiset haasteet:

- Julkisen talouden kestävyys
- Kasvupotentiaalin vahvistamisen
- Työllisyyden

Väestön ikääntymiseen liittyvä julkisten menojen kasvu ja työpanoksen heikkenemisen uhka on Suomessa teollisuusmaiden nopeimpia.

Osaavan työvoiman saatavuus koetaan jo tänään suurimmaksi kasvun esteeksi kaikilla päätoimialoilla.

Tuottavuuden kasvu, joka työpanoksen laskiessa muodostaa hyvinvointimme rahoituksen perustan, uhkaa hidastua.

Kohtuullisellakaan talouskasvulla ja veroasteella julkinen talous ei Suomessa pitkällä aikavälillä ole ikääntymisjohdannaisten menojen kasvun johdosta kestäväällä pohjalla.

Kaikki ennusteet lähtevät kuitenkin selvästi kasvun hidastumisesta tämän vuosikymmenen lopulta lähtien.

Vaikka korvaus- ja rationalisointi-investointeja tehdäänkin, investoidaan Suomeen tuotantokapasiteetin laajentamiseksi yhä harvemmin. Myöskään tulevaisuuden tutkimusinvestointien kohteena emme kansainvälisissä selvityksissä näyttäyty houkuttelevana maana.

Vaihtosuhteemme heikentyminen siirtää tuottavuushyötyjä ulkomaille.

Tervehdyttävää on myös havaita, että lopullisessa kansainvälisessä kilpailukykyvertailussa mitattuna bruttokansatuotteella henkeä kohden, Suomen asema ei ole muuttunut miksikään parissakymmenessä vuodessa.

Hyvinvoinnin rahoituksen turvaamisessa kolme asiaa nousee yli muiden; tuottavuus, työllisyys ja julkisen talouden kestävyys. Edistyäkseen ne edellyttävät kaikki kasvudynamiikan ylläpitämistä. Niistä kaikista muutama sana.

Kaikkea sitä, mitä olen sanomassa ei pidä suoraviivaisesti ymmärtää hallituksen toimien arvosteluksi. Toimenpideohjelma on monessa suhteessa oikealla tiellä edessä olevien haasteiden ja niihin vastaamiseksi tarvittavien toimenpiteiden kartoituksessa. Ohjelman perspektiivi on kuitenkin nykyistä vaalikautta pitempi. Samalla on todettava, että lyhyen ja pitkän aikavälin tarpeet ovat talouspolitiikan osalta yhteneväiset vaikka onkin niin, että esim. väestön ikääntymisen vaikutukset alkavat täydellä voimallaan tuntua työmarkkinoilla ja ikäsidonnaisissa menoissa vasta vuosikymmenen vaihteen jälkeen.

Teollisen tuotannon säilyminen Suomessa edellyttää jatkuvaa tuottavuuden nopeaa kasvua. Kansantuoteosuutensa vuoksi palveluiden tuottavuuden kasvulla on kuitenkin avainasema hyvinvoinnin rahoituksessa. Tuottavuus muodostuu tuotannon tehokkuudesta ja tuotteen tai palvelun lisäarvosta asiakkaalle. Tuottavuuden keskeisiä osatekijöitä ovat tutkimus- ja kehitystyön korkea taso ja sen tulosten hyödyntäminen, teknologia, koulutus, investoinnit ja aineeton pääoma, johon kuuluvat mm työntekijöiden kyvyt, tieto, yrityskuva, immateriaalioikeuksien hallinta ja asiakas- ja yhteistyösuhteet verkottuneessa tuotannossa.

Tuottavuuden pullonkauloja löytyy tunnetusti julkisen palvelutuotannon alalla, mutta myös tietotekniikan vähäisessä hyödyntämisessä, etenkin palveluissa. Kasvava puute ammattiosaajista on selvä tuottavuushaitta, samoin kiinteiden uusinvestointien pitkäaikainen väheneminen. Suomea on luonnehdittu teknologian alkutuottajaksi, alisuorittajaksi, jossa tutkimustyön tulokset jäävät taloudellisesti laajalti hyödyntämättä ja jossa innovaatioiden kaupallistamiseen tarvittavat

yrietykset jäävät valitettavan usein perustamatta. Tekniikka on Suomessa välttämätöntä yhdistää liiketoimintaosaamiseen, palvelut teknologiaan, insinööritaito kasvun ja asiakassuhteiden hallintaan. Innovaatioiden lähteet löytyvät yhä useammin markkinoilta ja asiakkaitten tarpeista.

Rohkaiseva viesti onkin, että tuottavuuspotentiaalista on Suomessa vain pieni osa hyödynnetty. Tuottavuuden keskimääräinen taso on Suomessa alle vanhojen EU-maiden keskitason. Pitemmällä aikavälillä tuottavuuden kehittäminen on paras tae työpaikkojen säilymiselle ja niiden määrän kasvulle.

Tuottavuuteen liittyy keskeisesti työelämän tarpeita vastaava koulutus. Jo ammatinvalinnanohjauksen tavoitteeksi tulee asettaa rakennetyöttömyyden ehkäiseminen, samalla kun ammatillisen koulutuksen vuorovaikutusta työelämän kanssa tulee vahvistaa. Kaiken kaikkiaan koulutustavoitteiden asettamisen kannalta on tärkeää muistaa, että yksityinen sektori rekrytoi työvoimastaan lähes kolme neljänestä muualta kuin korkeakouluista. Kovalla työllä on saatu koulutusvalinnat kuluvana vuonna kääntymään käytännön työelämän tarpeita vastaavaan suuntaan.

Suomi tarvitsee huippuosaajia kaikilla tasoilla. Suomen kilpailukyky pohjautuu tietoon ja sen hyödyntämiseen innovatiivisessa liiketoiminnassa. Suomessa voidaan olla edelläkävijöitä ja kehittää ja valmistaa vaativimpia tuotteita ja palveluja, tehdä sitä mitä muut eivät osaa. Huippuosaamista on tänä päivänä kaikkialla maailmassa ja sitä edellyttäviä työtehtäviä voidaan myös siirtää. Korkeakaan koulutus ei sellaisenaan takaa työtehtävien pysyvyyttä. Koulutuksessakin muodostuu kaikilla tasoilla tärkeäksi uuden omaksuminen, sopeutumiskyky, valmius elinikäiseen oppimiseen. Tässäkin muutoksessa ratkaisee vahva menestymisen halu.

Jotta yrietykset voisivat jatkossakin turvautua toivomassaan mitassa Suomesta saatavissa olevaan huippututkimukseen tulee korkeakoulujen keskittyä nykyistä merkittävästi suuremmassa mitassa ydinosaamiseensa tutkimuksessa ja opetuksessa, tiivistää yhteistyötään ja tarvittaessa yhdistyä. Tämä edellyttää myös korkeakoulujen tulosohtausjärjestelmän kehittämistä, yliopistojen taloudellisen autonomian lisäämistä ja hallinnon uudistamista.

Tutkimus, koulutus ja osaaminen ovat varantoja. Niiden hyödyntäminen edellyttää motivaatiota, menestymisen halua. Kansainvälisesti alhaisen yrittäjyysasteen nostaminen ja työllisyyden kannalta ratkaisevien kasvuyrietysten synnyttäminen edellyttää sitä, että riskinotto voidaan Suomessa kokea palkitsevaksi, yrittäjyys ja omistajaosaamisen nähdään tuotannon tekijänä eikä yrittäjänä epäonnistumisesta seuraa syrjäytymistä yhteiskunnasta.

Verotuksesta puhutaan kansallisessa toimenpideohjelmassa turhan vähän. Kuitenkin verotusta tulisi näkyvissä olevien haasteiden valossa arvioida sen mukaisesti mikä vaikutus sillä on talouden ja tuottavuuden kasvuun. Verotuksen kannusteet muodostuvat tärkeiksi. Verotuksen tulee nykyistä laajemmassa mitassa kannustaa työntekoon, uusien taitojen omaksumiseen, yrittämiseen ja liiketoiminnan laajentamiseen. Kannustinloukut on siksi syytä purkaa ja huippukorkeaa

marginaaliverotusta alentaa, riskinotto on Suomessa voitava kokea kannattavaksi ja yritysverotus säilytettävä investointien kannalta kilpailukykyisenä. 1990-luvulla toteutettu yhteisöverouudistus ja useiden hallitusten tuloveroalennukset ovat kumpikin tukeneet talouden kasvua ja lisänneet merkittävästi verokertymää. Ne eivät suinkaan ole rapauttaneet hyvinvointiyhteiskunnan perustaa, vaan merkittävällä tavalla tukeneet työllisyyttä ja yksityistä kulutusta. Nämä kokemukset kannustavat verotuksen keventämisen jatkamiseen. Siihen toki löytyy vahvat perusteet myös toimintaohjelman perustana olevista EU:n talous- ja työllisyysuuntaviivoista.

Yrityksissä tuottavuuden kohentaminen kattaa ja sen tuleekin kattaa laaja kirjo asioita, kuten palkkausjärjestelmät, työn organisointi, verkottuminen ja johtamisjärjestelmät, uusien teknologioiden hyödyntämisen ohella. Tulospalkkauksella on todistetusti myönteisiä vaikutuksia tuottavuuden kannalta. Tulopolitiikassa tulospalkkaukselle olisikin raivattava tilaa vähentämällä jatkossakin yleiskorotuksen merkitystä.

Toinen suuri haaste on työllisyyden lisääminen. Ikääntymisen vaikutus on tässä kohden tuntuvimmin. Ikääntymisen myötä poistuu työmarkkinoilta myös suuri ammattiosaajien sukupolvi, joka ei ole korvautumassa ilman merkittävää panostusta ammatilliseen koulutukseen yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa. Työvoima- ja koulutustarpeitten ennakoitiin muodostuu entistä tärkeämmäksi, lisäksi niin, että päätöksentekijät osallistuvat mahdollisimman kiinteästi koordinoituun ennakoitutyöhön. Työperäistä maahanmuuttoa tarvitaan tänään akuutin työvoimatarpeen tyydyttämiseksi, mutta pitimmällä aikavälillä, pysyvästi ja laajassa mitassa hyvinvoinnin rahoituksen edellyttämän työllisyysasteen nostamiseksi. Ilmeistä on, että tämän seikan tunnustaminen ja maahanmuuttopolitiikan tuloksellinen läpivienti vaatii Suomessa todella työtä asenneilmaston muuttamiseksi myös työyhteisöissä, mihin työmarkkinaosapuolet ovat omalta osaltaan ilmoittaneet olevansa valmiit.

Työllisyyspolitiikka vaatisi kokonaan oman puheenvuoronsa. Riittänee tässä yhteydessä sen esilletuominen, että kansainvälinen työnjaon muutos edellyttää työllisyyspolitiikan painopisteen pysyvää muuttamista työsuhdeturvasta ja työllisyyden hoidosta kohti edellytysten luomista mahdollisimman nopealle ja joustavalle siirtymiselle uusille työmarkkinoille, rakennemuutosten myötä avautuviin uusiin tehtäviin. Tätä tavoitetta on korostettu myös toimenpideohjelmaan liittyvissä toimialavuoropuheluissa, joiden aktiivisuus on muutenkin syytä noteerata myönteisesti osana pyrkimyksiä sopeutua ja hyödyntää globalisaatiokehitystä.

Kansainväliset tutkimukset osoittavat selvästi, että työmarkkinoitten suuremmalla vaihtuvuudella on voimakas yhteys talouden kasvuun. Tämä edellyttää työvoimapolitiittisten palvelujen suuntaamista avoimille työmarkkinoille, työtä aktiivisesti hakeville työttömille ja työtä tarjoaville yrityksille. Sama koskee työvoimapolitiittisen koulutuksen suuntaamista nykyistä työelämälähtöisemmäksi. Työhön osoituksia on lisättävä yhdenmukaisesti koko maassa. Korkeaan työttömyysturvaan sisältyy se, että työttömät ovat työmarkkinoitten käytettävissä ja velvolliset vastaanottamaan tarjottua työtä. Aivan keskeistä on se, että vero- ja etuisuusjärjestelmä muutetaan sellaiseksi, että työnteko kannattaa ja aktiivinen työnhaku palkitaan. Työllistymisen rajaveroaste on Suomessa maailman korkeimpia.

Työmarkkinoiden toimivuus on tänään Suomessa muodostunut keskeiseksi kasvun edellytykseksi jo pelkästään osaavan työvoiman saatavuuteen liittyvien kasvavien ongelmien vuoksi. Samalla työmarkkinoiden asema toimintaympäristön kilpailukyyn vaikuttavana tekijänä on vahvistunut pääomien liikkeessa, työnjaon kansainvälistyessä ja tuotannon pilkkoutuessa globaalissa mittakaavassa. Työmarkkinajärjestöillä on iso vastuu tuottavuuden ja kilpailukykyimme, työllisyytemme ja elintasomme kasvun turvaamisessa.

Tuottavuuden nostaminen vaatii myös työehtosopimusten uudistamista, parempien edellytysten luomista kannustavalle palkkaukselle, joustavien työaikojen käytölle, työyhteisöjen kehittämiseksi ja muutosten hallinnalle.

Voimassaolevassa tuloratkaisussa kehoitettiin liittoja uudistamaan alakohtaisia työehtosopimuksia työllisyyden, tuottavuuden ja hyvien työpaikkakohtaisten ratkaisujen edistämiseksi. Meneillään oleva talouden murros korostaa näiden toimenpiteiden tärkeyttä. Niiden osalta on monilla aloilla vielä käyttämättömiä mahdollisuuksia.

Julkinen talous ei ilman sopeutumistoimia ole Suomessa pitemmällä aikavälillä kestävällä pohjalla. Kasvudynamiikan ja sitä kautta työllisyyden edistämisen tulee tämän ongelman valossa pysyä talouspolitiikan päätavoitteena. Näihin haasteisiin myös EU:n Lissabonin strategia ja yhdenmetyt talous- ja työllisyysuunta- viivat puuttuvat. Julkisen talouden kestävyys edellyttää myös sosiaaliturva- ja eläkejärjestelmämme elinkelpoisuuden varmistamista. Nähtävissä olevaa menojen kasvupainetta ei voi globaalissa kilpailussa rahoittaa verotusta kiristämällä. Hyvinä vuosina julkista velkaa on supistettava. Tämä antaa tilaa jatkossa välttämättömille työtä ja talouden kasvua tukeville veronkevennyksille.

Julkisen sektorin toimintaa on pyrittävä jatkuvasti määrätietoisesti tehostamaan priorisoimalla toimintoja ja ottamalla käyttöön uusia palvelutuotantomalleja ja - tapoja. Tässä suhteessa on aivan keskeistä, että kunta- ja palvelurakennemuutoksessa onnistutaan. Elinkeinoelämän kannalta on keskeistä luoda Suomeen elinvoimainen aluerakenne, jossa kilpailulle ja markkinoiden toiminnalle on riittävät edellytykset. Kuntatasolla on olemassa runsaasti esimerkkejä onnistuneesta julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyöstä palvelujen tuotannossa, uusien palveluinnovaatioiden syntyisestä ja uuden yritystoiminnan syntyisestä.

Tässä yhteydessä lopuksi pari sanaa eläkkeistä.

Eläkeläisten taloudellisen aseman ohella eläkemaksujen kehitys on ollut viime viikkojen keskustelunaiheena. Eläkemaksujen nousupaine on vuoteen 2030 mennessä 5-7 prosenttiyksikön luokkaa, mikä merkitsisi selvää veroasteen kiristymistä. Maksujen nousu rajoittaisi vastaisuudessa mm. kasvavien hoito- ja hoivapalvelujen rahoitusmahdollisuuksia, koska veroasteellakin on katto. Kokonaisuuden kannalta on kysyttävä, kumpi on järkevämpää, ansiosidonnaisen toimeentuloturvan sopeuttaminen vaiko hyvinvoinnin kannalta välttämättömien palvelujen leikkaaminen.

Eläkemaksujen nostaminen kiristäisi palkansaajien verotusta ja ostovoimaa ja sitä kautta talouskasvua tukevaa kulutuskysyntää, nostaisi työvoimakustannuksia kilpailukykyä ja investointeja vaarantavalla tavalla sekä veisi voimavaroja muulta sosiaaliturvalta.

Työeläkemaksujen nousun ehkäiseminen edellyttää sitä, että työeläkejärjestelmän uudistamista jatketaan. Mahdollisuudet kasvattaa työeläkevarojen sijoitusten tuottoja osakesijoituksia laajentamalla on tervetullut esitys. Työeläkevarojen sijoitussääntöjä tulee väljentää edelleen sijoitustoiminnan tuottojen kasvattamiseksi ja lisätä hallitusti pääomasijoituksia eniten uusia työpaikkoja luoviin pieniin ja keskisuuriin kasvuyrityksiin.

Aivan keskeistä eläkepolitiikan onnistumisen kannalta on keskimääräisen eläkkeelle siirtymisiän nostaminen. Lisäksi työllisyysasteen nousu edellyttää työn ensisijaisuuden korostamista sosiaaliturvassa. Siksi tarvitaan mm. varhaiseläkkeiden, työttömyysputken ja eläkkeen karttumisen tarkistamista.

Eläketulojen merkitys hoito- ja hoivapalvelujen rahoittamisessa kasvaa. Yhteiskunnan kannalta on siksi perusteltua, että lakisääteistä eläketurvaa voidaan erillisten kannustimien avulla täydentää eläkesäästämisellä siten, että yksilö muuttaa säästöjään tai omaisuuttaan eläketurvaksi, mikä osaltaan pienentää lakisääteisen sosiaaliturvan paineita tulevaisuudessa. Tällä uudistuksella kannustetaan yhä tarpeellisemmaksi käyvää omatoimisuutta ja valinnanmahdollisuuksia sosiaaliturvan ja -palvelujen hankkimisessa. Tämä asia ei ehtine Lissabonin toimenpideohjelmaan, mutta tilaa sille tulee kylläkin löytyä seuraavan hallituksen ohjelmassa.